

Lege og samfunn for hundre år siden

Bjorvatn Ø, red.

Gamledoktoren

Av og om dr. Stian Erichsen 1867–1953.

142 s, ill. Tvedestrand: Bokbyen forlag, 2009.

Pris NOK 328

ISBN 978-82-92920-10-7

Det blir ofte fortalt om den gamle, gode legen som levde i mindre samfunn, alltid var tilgjengelig, og som etter hvert ble en institusjon. Under begrepet *Gamledoktoren* har vi med årene fått en rekke bøker og artikler om

denne typen lege. Det var den gang det var mer personlig ansvar og i mindre grad et helsevesen med systemansvar for folks helse. I siste halvdel av 1800-tallet gikk en hoveddel av legens arbeidstid med til å komme ut til pasientene, og det var en selvpålagt plikt.

Bokbyen forlag i Tvedestrand har gitt ut livserindringene til en av disse hederskronete gamledoktorene: distriktslege Stian Erichsen (1867–1953), som virket i over 30 år i Tvedestrand og siden noen år i Bærum. Erichsen skrev ned memoarene sine i årene 1949–51, da han var over 80 år. Øyvind Bjorvatn har redigert manuskriptet og laget en fyldig innledning med en minibiografi, slik at det ikke bare er en memoarbok, men også en minnebok om Stian Erichsen og hans samtid. En rekke småhistorier og anekdotisk stoff som har gått på folkemunne i egnen blir fortalt i et etterord til forfatterens egen tekst.

Da Erichsen begynte i praksis, benyttet legene hest med karjol eller slede og delvis båt for å komme rundt til pasientene. Først tidlig på 1900-tallet fikk han sin første automobil. Det var en blandet fornøyelse, men etter hvert ble det klart at kjøretøyet som gikk ved egen hjelp, hadde sine fordeler. Erichsen forteller løst og fast om praksisen sin, om opplevelser med pasienter, og også om samfunnsforhold, hva han så og opplevde. Han var en skarp iakttaker og gir et interessant tidsbilde av Tvedestrand og omgivelsene.

Dette er ikke noe stort litterært produkt, men like fullt koselig og sjarmerende lesing som supplerer bildet vårt av det å drive legepraksis for 100 år siden. Han forteller mye om lokalmiljøet og omtaler et stort persongalleri. Boken vil nok ha størst interesse for dem som har tilknytning til Sørlandet og spesielt Tvedestrand, men leger og annet helsepersonell med interesse for

helsehistorie vil også ha glede av den. Boken viser hvor viktig del av lokalsamfunnene de gamle legene har vært. I tillegg gir disse memoarene et sjarmerende bilde av folkeliv og helsestell. Når doktor Erichsen skulle i sykebesøk og isen hadde lagt seg på fjorden, kjørte han gjerne over isen i stedet for langs kronglete og svingete veier. På forhånd heftet han fordøren av, slik at han var klar til å hoppe ut om bilen skulle gå til bunns. Om disse legene hadde begrensede terapeutiske muligheter i praksisen, så var de i alle fall ikke skvettne!

Ole Didrik Lærum

Gades institutt

Haukeland universitetssykehus

Apotekfarmasøytens historie

Hamran O.

Den fortrinlige kundskab og dygtighed

Farmasøytens historie i Norge 1858–2008.

311 s, ill. Oslo: Forlaget Press, 2008.

Pris NOK 400

ISBN 978-827547-308-8

Da Norges Farmaceutiske Forening (NFF) feiret sitt 100-årsjubileum i 1958, ble det utgitt en jubileumsbok med enkeltartikler skrevet av norske farmasøyer (1). Til 150-årsjubileet hyret foreningen inn en profesjonell historiker. Olav Hamran leder Nasjonalt medisinsk museum ved Norsk Teknisk Museum og er også engasjert i andre historieprosjekter knyttet til norsk farmasi.

Hamrans profesjonelle grep viser seg bl.a. ved at boken i tillegg til en litteraturliste også byr på mange noter. Innholdsfortegnelsen er omfattende. Mens jubileumsskriftet fra 1958 har en beretning om NFFs historie pluss en rekke andre artikler fra forskjellige områder innen farmasien, er Hamrans bok en sammenhengende fremstilling. Men mens 1958-boken favner langt videre enn foreningens historie, er 2008-boken utstyrt med en altfor omfattende og ambisiøs undertittel: Hamran skriver ikke farmasøytens historie i Norge. Hans fremstilling tar bare for seg NFF og de sakene foreningen har vært involvert i. Slik sett får forfatteren tydelig frem at apotek og apotekfarmasi har vært foreningens dominerende virkeområde. Dette vises ekstra godt for eksempel når han skriver: «Profilen som en forening for *apotekansatte* farmasøyer, ble tydeligere.» Farmasøyer i industri, forskning og undervisning har en marginal

plass i boken, slik de har hatt i foreningens liv og virke. Mer påfallende er det kanskje at Hamran heller ikke ofrer sykehusfarmasien stor oppmerksomhet.

Boken innledes med en god beskrivelse av bakgrunn og utvikling innen norsk farmasi frem til opprettelsen av Den Farmaceutiske Forening i 1858, og avsluttes med de radikale endringene apotekvesenet gjennomgikk etter en lovendring i 2001. Hamran vektlegger hvordan farmasøytene i dette tidsrommet gikk fra å være en håndverkspreget gruppe som lenge var sterkt uønsket på universitetet, til å bli en kategori som det samme universitetet nødig ville gi slipp på noen tiår senere – lenge før farmasi var blitt et eget studium. Farmasøytene beskrives som kvalitetsbevisste, men etter at økonomene har endret apotekbransjen, krever samfunnet at kvalitetsorienteringen skal være styrt av økonomiske forhold mer enn av farmasifaglige synspunkter.

Boken har mange helsides fotografier, noen gamle, de fleste nye. Det er imidlertid knapt at de kan kalles illustrasjoner i egentlig forstand, idet det ikke er noen sammenheng mellom tekst og bilde. Til å løse litt opp i en bok som ellers preges av mye tett skrift, fungerer det bra. Mange lesere vil likevel sikkert savne en mer tradisjonell layout der bildematerialet brukes til å utdype teksten.

Kjell-Erik Andersen

Vinterbro

Litteratur

1. Johannessen I, red. Jubileumsskrift. Norges Farmaceutiske Forening 1858–1958. Oslo: Norges Farmaceutiske Forening, 1958.

Fortidens mordere

Sørnes T.

Ondskap

De henrettede i Norge 1815–1876. 420 s, ill.

Oslo: Schibsted, 2009. Pris NOK 349

ISBN 978-82-516-2720-7

Vi lever dessverre i en tid hvor kriminalitet er blitt noe hverdagslig, og hvor drap ikke er noen sjeldenhet. I 2007 ble 32 personer myrdet i Norge – like mange menn som kvinner (1). Fortidens mordere var nok færre, men

hendelsene rundt deres forbrytelser var ofte av mer dramatisk art og ble kjent og levendegjort i datidens samfunn, ofte som gysende underholdning i form av «skil-

lingsviser» eller bildefremvisninger på markedene (2). Vår tids TV-krim er altså ikke noe nytt.

Gynekologen Torgrim Sørnes har laget en bok om dette dystre temaet. Hele 44 mordere i det 19. århundre, fem kvinner og 39 menn som ble henrettet for sine gjerninger i årene 1815–76, forteller han om i en overmåte velskrevet bok. Bortsett fra to kvinner som ikke nevnes: Maria Henriksdatter som ble henrettet i 1821 og Karen Olsdatter Jerstad som led samme skjebne i 1835, begge for barnedrap, får vi dem alle presentert mellom to permer, frem til den siste offentlige henrettelsen i 1876. Forfatteren har studert rettsdokumenter og avisartikler, og har på den måten kunnet gi leseren et dypere innblikk i de sosiale forholdene på den tiden, forhold som ikke sjelden var medvirkende til at forbrytelsen skjedde. Da som nå var alkohol ofte med i bildet, men også en sosial nød som vi i dag er forskånet for. Morderne tilhørte som oftest samfunnets lavere lag, og man kan i dag forundres over den naiviteten som lå til grunn for deres handlinger. Samtidig imponeres man over det nivået etterforskningen lå på den gang. *Medicina forensis*, dvs. rettsmedisin, ble innført samtidig med opprettelsen av vårt første universitet i 1811, og dette faget – sammen med anatomen – er vår eldste medisinske disiplin. Obduksjonene var grundige og nøyaktige, man klarte f.eks. å skille mellom hengning som selvmord og kvelning, og allerede i 1820-årene brukte man kjemiske analyser for å påvise forgiftning med arsenikk.

I et omfattende kapittel får vi et innblikk i de forbrytelsene som førte til at samene Aslak Hætta og Mons Somby begge ble henrettet i 1854. Sørnes har fulgt rettsforhandlingene til punkt og prikke, og det er sannelig en annen historie enn den som filmen «Kautokeinoopprøret» gir inntrykk av.

Det ellers lite å sette fingeren på. Fortellingen er hele tiden levende, i all sin gru. Skulle man være pirkete, måtte det være å nevne at bøddelen i eldre tider så på sitt yrke som et relativt respektabelt håndverk, og at han neppe ønsket å bli slått i hartkorn med «rakkeren», som nærmest fungerte som en slags renovasjonsarbeider, lavest nede på den sosiale rangstigen. Heller ikke er det helt korrekt at postmorderen Brede Nords hode, som ble satt på stake etter henrettelsen i 1817, «sto der i mange år». I en tid da anatomiundervisningen var avhengig av lik fra henrettede personer, kunne man neppe tillate seg noe slikt, og Nord ble kort etter sin død brakt inn på Anatomikammeret, som den gang befant seg i den såkalte Brennerigården i Rådhusgaten 19 (3). Men det er en annen historie.

På tross av det dystre temaet er boken en meget interessant reise i vår nære kulturhistorie, med illustrasjoner hentet fra Kri-

minalmuseet i Oslo. Den anbefales for kolleger som ikke har svake nerver.

Per Holck

Anatomisk avdeling
Institutt for medisinske basalfag
Universitetet i Oslo

Litteratur

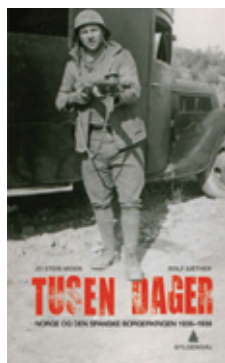
1. Statistisk sentralbyrå. www.ssb.no (9.11.2009).
2. Muus R. Gamle Kristiania-minder. Kristiania: J.Aass' forlag, 1923.
3. Holck P. Den fysiske antropologi i Norge: fra Anatomisk institutts historie 1815–1990. Antropologiske skrifter nr. 3. Oslo: Anatomisk institutt, Universitetet i Oslo, 1990.

Nordmenn i den spanske borgerkrigen

Moen JS, Sæther R

Tusen dager

Norge og den spanske borgerkrigen
1936–1939. 371 s, ill. Oslo: Gyldendal, 2009.
Pris NOK 399
ISBN 978-82-05-39351-6

Denne boken er den første samlede fremstilling av vårt lands rolle i den spanske borgerkrigen. Konflikten skapte atskillig røre i Norge, ikke bare i sentrale politiske kretser. For eksempel hadde både høyreavisen og venstreavisen i min barndoms

by nesten hver uke avisoppslag om denne krigen. I en sjøfartsby med skip i krigssonen var nok dette naturlig. I det politiske Norge var meningsforskjellene bastante, fra Franco-tilhengere til kommunister. Den norske mindretallsregjeringen fra Arbeiderpartiet valgte ikke-intervensjonslinjen som så mange andre land i Europa, selv om sympatien lå på den folkevalgte regjeringsside. Alternativet for regjeringen hadde vært å gå av.

Derimot har jeg ikke funnet en eneste omtale av denne krigen i vårt eget tidsskrift for årene 1936–39, bortsett fra en stillingsannonse tidlig på våren 1937. «Kirurg til Spania søkes for et norsk-svensk sykehus. Ansettelse i 8 måneder. Tiltredelse snarest. Lønn efter nærmere avtale + reise og forsikring.» Går det an å gjøre det mer nøytralt? Riktignok var annonsen rykket inn av Den norske hjelpekomité for Spania, og enhver orientert leser visste nok at det dreide seg om hjelpeinnsats i den spanske regjeringens kamp mot Francos opprørsstyrker.

Det fantes idealistiske norske leger også den gang. Forfatterne har hatt tilgang til privatarkiver og bilder fra de to første norske

legene som dro til Spania, Georg Finsen (1907–86) og Johannes Hagtvat (1904–89). Begge gis stor plass i boken. Sistnevnte var rekruttert av sjefen på Legevakten i Oslo, overlege Gunnar Johnson (1895–1957), som selv dro til Spania senere. Kirurgen Einar Pettersen (1898–1952) hadde også lang tjeneste ved det norsk-svenske sykehuset, helt til kontrakten gikk ut i oktober 1937.

Denne meget interessante oversikten over nordmenns involvering i den spanske borgerkrigen, først og fremst de vel 200 som kjempet, er et viktig bidrag til historien om vårt engasjement i utenlandske konflikter. Forfatterne ulike ståsteder skaper spenning, selv om sympatien er klart anti-Franco. Boken gir også god bakgrunn for å forstå ulysten i det spanske folket mot å gjenoppvekke motsetningene fra borgerkrigen. Den eneste feilen jeg har funnet er at Johnson kalles Johnsen.

Carl Birger van der Hagen
Oslo

Utfordrer grenser

Fløgstad K.

Grense Jakobselv

436 s. Oslo: Gyldendal, 2009. Pris NOK 399
ISBN 978-82-05-39398-1

Kjartan Fløgstads roman med tema fra Den annen verdenskrig er et nøste av fortellinger. Det som binder dem og de beskrevne aktørene sammen, er krigen. Helt fra oppbyggingen av boken og frem til den symboltunge avslutningen

benytter forfatteren seg av i og for seg velkjente, men velfungerende grep. På hans literære lerret blir de enkelte penselstrøk etter hvert til et stramt komponert maleri. Men når man er kommet nederst på siste side, side 436, blir man uvilkårlig videre på de blanke sidene som følger og som kanskje er der med hensikt og ikke bare skyldes bokbinderen. Er det ikke mer? Det er ikke mer. Ettetanken melder seg isteden. Først med boken på litt avstand ser man fullt ut de store linjene som Fløgstad har trukket opp.

Det bildet av Den annen verdenskrig som boken gir, skiller seg ut fra andre bilder. Det beskriver krigen som en prosess som begynte lenge før de første skudd falt, i mellomkrigstidens Tyskland. Og vi følger prosessen til vår tid, til 2008, kanskje går den videre, bare fyll ut på de blanke sidene!